

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA USE TO THE TIME SPENT WITH FAMILY MEMBERS¹

Selime ÜNAL

*Research Assistant., Pamukkale University, unalselime34@gmail.com
ORCID Number: 0000-0002-8096-7478*

Received: 04.12.2017

Accepted: 19.03.2018

ABSTRACT

Today, human life has experienced significant change and transformation in the individual and social level in line with the technological developments. While these new communication tools promise people to socialize easily in virtual environment, they also take people away from face to face communication. In this context, the effect of using Facebook on the time spent with family members in the family environment, which is the basic unit that underlies the first communication skills and socializing of the individual, has been examined. Facebook users living in Kütahya were selected by simple random sampling method and included in the research. The participants have been selected from primary schools, high schools, vocational schools, and public education centers in Kütahya to cover individuals of all age categories. The data were collected via survey forms which consist of questions prepared by getting expert opinions on the subject. The data were analyzed by using SPSS software.

Keywords: Healthy communication, family communication, social media, facebook, virtual communication.

¹ This study was compiled from the thesis of "The effect of Facebook on communication within the family: Example of Kütahya"

INTRODUCTION

Family is the very first institution and the elementary cell of social life. In this context, the first phase of the communication development of an individual starts in the family and it is formed in connection with the family members. Therefore, the communication and interaction between parents and children is the fundamental step of social life. The time spent home is rather limited when compared to more traditional families of the past due to the lifestyle choices and busy working environment of today. The time made available to the other family members is commonly the evening hours when all the family members get together. The ability to take the opportunity to get together with the other family members in such a limited time is closely associated with the ability to have a healthy communication with each other.

Efficient communication is a must if it is to offer the children a healthy medium for socializing and it is possible only if the members of the family are able to understand each other's feelings and thoughts. Thus, exchange is the basis of communication. Talking to each other, face-to-face interaction, being able to communicate all the gestures and facial expressions are the key to a healthy communication (Sürücü, 2005: 175).

Face-to-face communication is considered a precondition of a healthy communication, however, the widespread use of Internet technologies and associated tools has altered face-to-face communication in our modern times. Here, the part especially played by social media platforms in shaping the ways of communication is notable. These platforms have been transforming the social life of people both in Turkey and the rest of the world. Indeed, the use of social media tools in almost any dimension of the society has become a necessity rather than a preference today. Social media tools have become indispensable parts of our lives as media widely used by businesses, commercial organizations, non-governmental organizations, associations, government organizations along with all the social centers which try to ensure their survival.

In Turkey, Facebook is listed as the second most commonly used social network after YouTube which has the largest amount of Turkish users (wearesocial.com). People often check their Facebook page right after booting their PCs and they tend to spend excessive amounts of time on social media without even noticing. Such habits and preferences occasionally lead to serious communication breakdowns between the parents and the children. It is common that family members prefer spending their time on Facebook, one of the most popular social networks in the world, instead of having candid and healthy face-to-face conversations. Prolonged and frequent contact with the virtual world may produce individuals addicted to this virtual world.

This study explored the hypothesis that communication in a family is hampered with the use of Facebook outside of its purposes, spending excessive time on Facebook which in turn translates into reduced attention and care invested into family members. Modern lifestyle results in increased dependence on aspects outside of home and busy working schedule, challenging living conditions, and the conditions concerning children's education gradually reduce the time spend together at home. It is often the evening hours when the family members are able to spend time together for sharing. However, especially the children have seen to prefer

virtual world over communicating with family members during these hours due to the widespread availability of Facebook.

A questionnaire was submitted to 450 individuals consisting of parents, children and young adults living in the city of Kütahya based on random sampling technique. The questionnaires completed by participants who are not Facebook users were excluded. The population of this study consisted of individuals attending to Public Education Centers, Career Schools, High Schools and Elementary Schools. The reason behind such an emphasis on educational institutions was to reach out to participants of varying backgrounds and ages as Facebook users. The results showed that participants tended to believe that Facebook usage limited the time shared with the family.

Social Media Use in Turkey

The advancements made in the 21st century in terms of communication made it possible to go beyond the limits of time and space. It is now possible to view events all over the world simultaneously with millions of others which illustrates the change in the form and dimensions of communication in the last decades. Once a popular means of news publishing and communication, newspapers have rapidly been replaced by the TV broadcast. Moreover, it was the information technologies which made the real breakthrough in terms of communication (Giddens, 2012: 631). Internet technologies have changed the way we live, the way we learn and the way we communicate with each other (Odabaşı et al., 2007).

Today, more than half of the world's population owns at least one smartphone and it was reported that more than half of the Internet connections are made using mobile phones. A closer look into the reports in this field showed that the total number of Internet users was increased by 2 million, and the total number of active social media users was increased by 6 million since January 2016 in Turkey. Internet users spend an average of 7 hours online and half of this time is spent on the Internet while the other half is spent on social media platforms (www.someyo.com). Statistics from 2017 showed that a total number of 48 million Internet users and 42 million active social media users live in Turkey, a country with a population of 80.02 million. Among the social media platforms with the most Turkish users are YouTube (57%) which is followed by Facebook (56%) with a slight difference (wearesocial.com). Mark Zuckerberg, co-founder of Facebook, defines Facebook not only as a technology business but also a sociology business. According to Jarvis, this definition explains the situation perfectly and Mark Zuckerberg is a social engineer who launched the mechanism to help us do what we want to do while manipulating us do what he wants us to do as a person who have training in psychology (Jarvis, 2012: 37). The convenience of doing many things online from where we are seated with just one click is an important factor attracting the world which translates into ever-increasing number of users. Widespread use of the Internet and social media tools, in a way, developed in parallel with the technology. Indeed, the Internet has become more accessible with increasing smartphone use and people started go online more frequently.

Having been discussed as an aspect of the information technologies, social media is commonly questioned for how to use it rather than the opportunities it has to offer to the people or the real meaning that should be ascribed to it (Irak and Yazıcıoğlu, 2012: 134). A literature review in Turkish showed that important studies are conducted on the social media use in Turkey. Şener (2009), in his study on the Facebook use, showed that Facebook usage has become one of the daily routines in Turkey. Moreover, the author further suggested that users are able to connect to Facebook whenever they want, they used Facebook as a leisure activity and with the purpose of expanding their social network, and they commonly used Facebook to keep tabs on their current friends (Şener, 2009). In support of these points, Okur and Özkul (2015) reported that Facebook use has become a daily routine and the users invested an important portion of their time into Facebook. The authors found that the average time the users spent on Facebook was 2 to 3 hours per day. Nevertheless, it was reported that users experience Facebook not as a leisure activity but as a routine part of the daily life (Okur and Özkul, 2015).

Solmaz et al. (2013) reported, in their study with 500 participants, that almost all of the participants had social media accounts and they logged into their accounts on a daily basis spending a significant amount of their time on social media. Reported a social media engagement rate of 97%, this study suggested that Facebook was the most commonly used social media tool and that the participants spent 1 to 3 hours a day browsing Facebook. Adding comments to the contents posted on social media, communicating with friends via social media, entertainment, spending their leisure time, and relaxation are shown to be among the motivators of social media engagement (Solmaz et al., 2013: 31). It seems like virtual world makes it possible for many people to do things which they cannot do in their daily life. Furthermore, Internet and social media literacy is a must for every age in order to prevent excessive use of virtual world beyond its intended use.

In another study where 50 parents were probed about their Internet usage, it was reported that more than half of the participants spent more than 2 hours per day online, that parents defined the Internet as entertaining, relaxing, informative while at the same time underlining its possible disadvantages such as being addictive and damaging to the individual and the society, in general. The results of this study showed that the most important issue about the Internet use was the fact that approximately half of the participants did not pay attention to their children when they browse the Internet and they stated that they minded their own business. These findings suggest that parents fail to pay enough attention to their children, and that they left their children defenseless against the disadvantages of the virtual world as their awareness of Internet use was not at the desired level (Kırık, 2014: 345).

A number of researchers claimed that the concept of socializing on social media is an illusion. On the contrary, the use of social media results in asocial behavior having alienated the individual from the social context. Another approach considers social media as a platform which has built a new domain for socializing having brought with it specific conditions. Third approach defines social media use as transferring the socializing practices of the real world into virtual world (Göker, 2015: 409). In the light of these approaches, it can be

clearly observed that although individuals are physically connected to the spaces they use for socializing, such a connection is of an interruptible kind. Rose to popularity with the motto of being independent from time and space, social media tools transformed communication into a fast and convenient part of our lives while at the same time turning it into a time-consuming engagement.

Oktik (2013), in his study on the social control of family on children's Internet usage, stated that the interaction between the family and children is shaped by virtual world and its consequences in our times. According to the author, children's education and social life take a different form in parallel with the technological advancements, and the author recommended raising awareness in families for parenting with respect to the widespread Internet and social media use. Nevertheless, the need for parental guidance during the child's engagement with the Internet was emphasized and it was defined as a measure to be taken in order to protect the children from possible dangers of the virtual world and to prevent unnecessary time spent on social media (Oktik, 2013: 307).

Tektaş (2014) found that many undergraduates spend 76% of their time on social networks. It was reported that the undergraduate participants perceived the concept of socializing as the increased use of social media and spending more time in virtual world. In this context, it was recommended that the undergraduates with social network accounts should be informed about efficient use of their time and that seminars should be organized to focus on better ways to make use of social networks (Tektaş, 2014: 868).

In Turkey, adolescents use the social media as a means of communication aimed at avoiding loneliness and as a way to their friendship with their real-life friends alive (Doğan and Karakuş, 2015: 64). On the other hand, Chou and Hsiao (2000) argued that the Internet use increases the level of alienation of a person in their social relationships and it results in more alienation as one focuses even more on the virtual world which in turn pushes one to problematic levels of Internet use (Cit. Doğan and Karakuş, 2015: 65). The world of Internet offers a safe haven for those children who feel alone and who have hard time to express themselves and it further isolates these children. In this context, the possibility of spending time on social media and the ability to make friends increase one's dependence on virtual world especially if that person is experiencing problems with socializing (Demir, 2016: 31).

METHOD

Research data was collected using simple randomized sampling method in order to contact Facebook users living in the city of Kütahya and surveys were administered by face-to-face method in institutions such as public education centers, career schools, high schools and elementary schools. A total number of 450 people were randomly administered the questionnaire. Among these respondents, 104 were not Facebook users and they were excluded from the study. In the data analysis process, frequencies and percentages of the answers given

to the multiple choice questions were interpreted in tables. Mean values and standard deviations were calculated in the analysis of the questionnaire questions designed using a Likert scale and the results were analyzed. In the interpretation of the questionnaire questions designed using a Likert scale, values between 1 and 2.33 were accepted as "I agree", values between 2.34 and 3.66 were accepted as "Undecided", and values between 3.67 and 5 were accepted as "I disagree". These ranges were calculated, having divided the width of series (4) from the minimum value, 1, to the maximum value, 5, into the number of items (3) defined by the author, namely, "I agree", "Undecided", and "I disagree" (Özer et al., 2008).

FINDINGS

In this study, a total number of 224 female and 122 male Facebook users were administered a questionnaire. Demographics of the participants showed that 69 users (19.9%) were under the age of 15; 193 users (55.8%) were between the ages of 15 and 30; 62 users (17.9%) were between the ages of 31 and 45; and 22 users (6.4%) were between the ages of 46 and 60. It was observed that the largest group of Facebook users consisted of young adults between the ages of 15 and 30 with a majority of 55.8%.

Table 1. Tools Used to Log into Facebook

	Frequency	Percentage
PC	111	32.1
Portable Device / Laptop (laptop, notebook, tablet, etc.), Mobile phone	235	67.9
Total	346	100.0

Majority of the participants (67.9%) answered the question, "Which tools do you use to log into Facebook?", with portable devices such as laptop, notebook, tablet, or mobile phone.

The Daily Average of Time Spent on Facebook

The questionnaire item concerning the daily average of time spent on Facebook showed that 36.7% of the participants spent 30 minutes to 1 hour; while 32.4% of the participants spent 2 to 3 hours on Facebook on a daily basis. A previous study focusing on social media usage at the country level reported that Turkish users spent 3 hours a day on social media (wearesocial.com, 2017).

Table 2. Frequency of Logging into Facebook

	Frequency	Percentage
Once a day	104	30.1
More than once a day	127	36.7

Once a week	44	12.7
More than once a week	22	6.4
Once a month	18	5.2
More than once a month	7	2.0
Whenever I find the chance	24	6.9
Total	346	100.0

Table shows that 30.1% of the participants logged into Facebook once a day; 36.7% of the participants logged into Facebook more than once a day; 12.7% of the participants logged into Facebook once a week; 6.4% of the participants logged into Facebook more than once a week; 5.2% of the participants logged into Facebook once a month; 2% of the participants logged into Facebook more than once a month; and 6.9% of the participants logged into Facebook whenever they found the chance. The fact that majority of the participants reported the use of Facebook more than once a day by 36.7% and once a day by 30.1% can be interpreted as not a day goes by without logging into Facebook for most of the participants. Higher frequencies found with regards to logging into Facebook further reveals how Facebook has become a part of our daily lives.

Table 3. Purpose of Using Facebook

	Frequency	Percentage
To track long-lost friends	97	28.0
To make new friends	25	7.2
To keep updated with friends and to improve friendships	84	24.3
Curiosity	30	8.7
Entertainment	23	6.6
To keep up with the changes in my friends' lives	79	22.8
Other	8	2.3
Total	346	100.0

The questionnaire item probing the purposes of using Facebook showed that most of the participants (28%) were motivated by finding their long-lost friends; 24.3% were motivated by keeping updated with their friends and improving their friendship; and 22.8% were motivated by keeping up with the changes in their friends' lives.

Table 4. Facebook Usage of Spouse/Partner

	Frequency	Percentage
Less than 30 min.	13	17.8
30 min - 1 hour	25	34.2
2-3 hours	26	35.6
4-5 hours	4	5.5
5+ hours	5	6.8
Total	73	100.0
System	273	
Total	346	

The time participants' partners spent on Facebook was explored according to the table above. The table shows that 3.8% of the participants' partners spent less than 30 minutes on Facebook; 7.2% of the participants' partners spent 30 minutes to 1 hour on Facebook; 7.5% of the participants' partners spent 2-3 hours on Facebook; 1.2% of the participants' partners spent 4-5 hours on Facebook; and 1.4% of the participants' partners spent more than 5 hours on Facebook. These results show that participants' partners most commonly spent 30 min. to 1 hour and 2-3 hours on Facebook.

Table 5. The Uneasiness Created by Partner's Facebook Usage

	n	Strongly Agree	Agree	Undecided	Strongly Disagree	Disagree	Total	Std. Deviation	Mean
My partner's Facebook usage at home limits the time shared as a family	73	18	35	5	8	7	73		
		5.2	10.1	1.4	2.3	2.0	21.1	1.24	2.33
I am annoyed by my partner's Facebook usage	73	20	31	7	7	8	73		
		5.8	9.0	2.0	2.0	2.3	21.1	1.28	2.34
My partner ignores me and our children due to excessive time spent on Facebook	73	13	24	14	12	10	73		
		3.8	6.9	4.0	3.5	2.9	21.1	1.31	2.75

It was observed that 5.2% of the participants strongly agreed with the statement, 'My partner's Facebook usage at home limits the time shared as a family', while 10.1% agreed, 1.4% stated they are undecided, 2.3%

strongly disagreed, and 2% disagreed. A closer look at the distribution shows that most of the participants agreed with this statement. It was observed that 5.8% of the participants strongly agreed with the statement, 'I am annoyed by my partner's Facebook usage', while 9% agreed, 2% stated they are undecided, 2% strongly disagreed, and 2.3% disagreed. A closer look at the distribution shows that most of the participants agreed with this statement. It was observed that 3.8% of the participants strongly agreed with the statement, 'My partner ignores me and our children due to excessive time spent on Facebook', while 6.9% agreed, 4% stated they are undecided, 3.5% strongly disagreed, and 2.9% disagreed. A closer look at the distribution shows that most of the participants agreed with this statement.

Table 6. Facebook Usage in the Presence of Other Family Members

	Frequency	Percentage
Yes	235	67.9
No	111	32.1
Total	346	100.0

Table 6 explored the participants' Facebook usage habits in the presence of other family members. Table showed that 67.9% of the participants log into Facebook in the presence of their family, while 32.1% preferred not to log into Facebook in the presence of their family. It was observed that participants tended to log into Facebook in the presence of other family members.

Children's Facebook Usage

A closer look into the results showed that participant's children rather commonly used Facebook. Facebook usage habits of children were explored. It was found that 67.3% of the participants' children had a Facebook account, while 32.7% did not have one.

Table 7. Children's Facebook Usage in the Presence of a Parent

	Frequency	Percentage
Yes	11	31.4
No	24	68.6
Total	35	100.0
System	311	
Total	346	

Table 7 explored if participants' children had a habit of logging into Facebook in the presence of their parents. 31.4% of the participants reported that their children logged into Facebook in the presence of their parents,

while 68.6% reported that they did not. These results showed that more than half of the children logged into Facebook when unattended.

Table 8. The Effect of Children's Facebook Usage on Family Time

	Frequency	Percentage
Yes	27	77.1
No	8	22.9
Total	35	100.0
System	311	
Total	346	

Table 8 explored if participants' children's Facebook usage habits limited the quality time spent as a family or not. 77.1% of the participants reported that children's habit of spending excessive time on Facebook limited the quality time spent as a family, while 22.9% argued against it. According to the table, majority of the participants argue that children's habit of spending excessive time on Facebook limited the quality time spent as a family.

Table 9. Time Frame for Facebook Usage

	Frequency	Percentage
Morning	3	.9
Noon	32	9.2
Afternoon	164	47.4
Night	33	9.5
Whenever I find the chance	114	32.9
Total	346	100.0

Table 9 showed that 0.9% of the participants reported Facebook usage in the morning; 9.2% of the participants reported Facebook usage at noon; 47.4% of the participants reported Facebook usage in the afternoon; 9.5% of the participants reported Facebook usage at night; and 32.9% reported that they logged into Facebook whenever they find the chance to do so. According to these data, the most commonly preferred time frame for Facebook usage was 'afternoon' (47.4%) which was followed by 'Whenever I find the chance' (32.9%). The fact that people log into Facebook whenever they have the chance to do so can be interpreted as an indication of addiction. Moreover, the preference of 'afternoon' as the time to log into Facebook has a negative impact on the quality time spent with family and the family communication.

Table 10. The Correlation between the Time Frame and Facebook Usage in the Presence of Family Members

		Do you log into Facebook in the presence of other family members?			
			Yes	No	Total
What time of the day you are usually logged into Facebook?	Morning	N	3	0	3
		%	0.90	0.00	0.90
	Noon	N	11	21	32
		%	3.20	6.10	9.20
	Afternoon	N	108	56	164
		%	31.20	16.20	47.40
	Night	N	23	10	33
		%	6.60	2.90	9.50
	Whenever I find the chance	N	90	24	114
		%	26.00	6.90	32.90
	Total	N	235	111	346
		%	67.90	32.10	100.00

Table 10 explored if there is a correlation between the time frame participants choose to log into Facebook and their Facebook usage in the presence of other family members. Table 9 showed that most of the participants preferred to log into Facebook in the afternoon. Table 10 further showed that this group of participants who preferred to log into Facebook in the afternoon also reported, at a high percentage, that they logged into Facebook in the presence of other family members. Here, these results can be interpreted as most of the participants preferred to use Facebook in the afternoon without regards to the presence of other family members.

CONCLUSION and DISCUSSION

As human beings we are compelled to communicate in every aspect of our social lives, and the healthiest way of communication is accepted to be face-to-face communication. Being able to communicate candidly and frequently in the family, the tiniest projection of the society, getting together and spending time on shared activities are of utmost importance when it comes to survival and integrity of the family.

Ability to clearly express one's emotions and ideas, ability to have face-to-face conversations, and togetherness are as important as reciprocity. In communication, both parties must be open to communication to send and receive messages. In other words, active listening is a must if one is to receive the message as a whole without any misunderstandings. In this context, active listening is as important as face-to-face communication and togetherness when it comes to satisfactory communication. Moreover, the frequency of communication was suggested as an important aspect of healthy family communication.

We have seen a wide range of changes and transformations in our lives in terms of communication with the technological advancements of our time. Information technologies and their fruit, social media tools, have led to drastic changes in many aspects of our lives (business, economy, politics, education, etc.) in terms of communication. The research question of this study was 'How these changes found their reflections in the family communication?'. This study focused on the effects of using Facebook, a social network with one of the highest number of Turkish users, on the time spent together as a family.

Social networks have been attracting millions of users since day one and these websites have claimed their place in our daily routine (Boyd and Ellison, 2008: 210). Accessible from Turkey since 2008, Facebook had reached to a large number of users in no time. Intertwined with real-life, the use of Facebook and similar social networks occasionally result in unfortunate situations bringing in with it dangers and addiction. Indeed, an Internet Addiction Polyclinic was introduced in Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Mental and Neurological Disorders Hospital in 2011. This polyclinic is specialized in problems such as social network addiction, online game addiction, online shopping addiction.

New identities, also known as "Internet Persona", are formed through profiles created on social media platforms. Social media users take great care not to damage these new identities (Irak and Yazıcıoğlu). Individuals addicted to Facebook fabricate a new form of world in their minds as this platform boasts both real and virtual elements. When individuals are excessively synced with this virtual world, they tend to log into their Facebook pages several times a day and to spend an important part of their time on their pages. Individuals who are not happy with the challenges of being an individual in real-life attempt to create an ideal virtual identity and to have an Internet presence. Individuals who share almost every moment of their lives on Facebook and those who expect comments and likes for these posts take firm steps towards an addiction and they face a problematic situation in terms of communication. The reason behind this statement is that the individuals who find it hard to be detached from this new identity and the virtual world are alienated, both physically and psychologically, from the reality, their social life, and even from their family regardless of they share the same living space.

Today, we are already challenged with the restrictions of modern times and the busy working environment which often limited the family communication to afternoon hours. In this context, it is of importance for the family communication to make use of afternoon hours in the best way possible. Healthy communication is possible only through togetherness, active conversations and sharing. Family members being together in front

of the TV in silence or both parents and children focusing on their PCs or smartphones hinder family communication. In this context, Young (1998) reported individual, familial and career problems individuals who use Internet excessively face with. Excessive Internet usage deteriorates the marital life, parent-child communication, and relations with close social circle (Young, 1998).

A closer look into the data obtained from this research results in the observation of the fact that Facebook usage rather individualizes a person as illustrated by the ideas participants shared on socializing through Facebook. In this study, the questionnaire item probing the purposes of using Facebook showed that most of the participants (28%) were motivated by finding their long-lost friends; 24.3% were motivated by keeping updated with their friends and improving their friendship; and 22.8% were motivated by keeping up with the changes in their friends' lives. Similarly, Toprak et al. (2009) suggested that most of the Facebook users were motivated by finding their long-lost friends (Toprak et al., 2009: 71).

A closer look into the effect of Facebook on socializing gave surprising results in terms of the number of friends participants had on Facebook and the active face-to-face communication they had with their Facebook friends in real-life. It was found that the number of friends participants had on Facebook was higher than it is possible in real-life. The fact that most of the participants reported '201-300' friends to the question, 'How many friends do you have on Facebook?', showed that Facebook mode of friendship is far from similar to that of the real-life friendship. Indeed, the reply of most of the participants was 'No' to the follow-up question, 'Do you maintain communication with your Facebook friends in real-life?' Building on these findings, we have concluded that Facebook friendship can be categorized under an imaginary and pretended form of friendship.

Considering the fact that more than half of the participants used portable devices such as laptop, notebook, smartphone, etc. to log into Facebook, it can be said that portable devices make it more convenient to log into Facebook and they increase the time one spends on the social network. We concluded that especially the use of smartphones allows people to access social media at all times. Indeed, the fact that majority of the participants reported the use of Facebook 'more than once a day' and 'once a day' can be interpreted as not a day goes by without logging into Facebook for most of the participants. Similar findings were reported by Durmuş et al. (2010) and it was found that Facebook users logged into their accounts 2 to 5 times a day. These findings further suggest that Facebook usage has become an indispensable part of our daily routine.

Another remarkable finding was the participants' preference of 'afternoon' as the time frame to log into Facebook. In general, afternoons are the time when families get together and the fact that family members are connected to Facebook in these hours proves problematic for family communication. When the participants' partners' Facebook usage and participants' level of uneasiness about this situation were analyzed it was found that most of the participants were annoyed by this situation. In addition, the study showed that around three fourth of the participants logged into Facebook in the presence of other family members. Moreover, most of the participants reported that their partner ignores them and their children due to excessive time spent on Facebook and that their Facebook usage habits limit the quality time they spend as a family. Another finding of

this study was that children spent 2-3 hours a day on Facebook and that the parents were uneasy about this situation. Most of the parents included in this study reported that their children had Facebook accounts and that they logged into Facebook when unattended. Furthermore, 77% of the parents stated that their children's Facebook usage limited the time spent as a family. As the findings suggest, most of the participants believed that spending time on Facebook has an adverse impact on family communication.

However, the real problem starts when this behavior turns into an addiction. As individuals would like to spend their majority of time online if they are addicted to Facebook, this behavior would prove to be a serious problem in one's real-life and social circle. It is common that individuals addicted to Facebook isolate themselves from their social circle and even from the family members with whom they share the same living space. Ending up in isolation as they attempt to socialize in front of a monitor, the individual starts to experience communication problems. And this phenomenon undermines the family communication, an important phase of socializing for children. A very attractive tool used to distract oneself, social networks encourage people to invest even more of their time. In this context, it is necessary to develop informative solutions concerning social media and Internet use for both parents and children of all ages. It is recommended for the future studies to focus on social media usage employing qualitative research method in order to better understand the social media usage patterns of the users along with their lifestyles to obtain sound and in-depth data.

AİLE ÜYELERİYLE GEÇİRİLEN ZAMANA SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ETKİSİ²**Selime ÜNAL***Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, unalselime34@gmail.com**ORCID Numarası: 0000-0002-8096-7478**Received: 04.12.2017**Accepted: 19.03.2018***ÖZ**

Günümüzde teknolojik gelişmelerle insan yaşantısının bireysel ve toplumsal düzlemde yaşadığı değişim ve dönüşüm hayatın her alanında birçok fayda sağlarken bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bu yeni iletişim araçları insanlara, kolaylıkla sanal ortamda sosyalleşme vaadinde bulunurken en sağlıklı iletişim şekli olan yüz yüze iletişim formasyonundan uzaklaştırma problemiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda çalışmada bireyin ilk iletişim becerilerinin ve sosyalleşmesinin temelini atıldığı aile ortamında aile üyeleriyle birlikte geçirilen zamana Facebook kullanımının etkisi araştırılmıştır. Bu araştırmaya Kütahya ilinde yaşayan ve basit tesadüfi örneklem ile seçilen Facebook kullanıcısı bireyler dâhil edilmiştir. Her yaş kategorisinden bireye ulaşabilmek için Kütahya'da bulunan ilköğretim okulu, lise, kariyer okulu, halk eğitim merkezi gibi mekânlar aracılığıyla katılımcılara ulaşılmıştır. Araştırmada veriler konuyla ilgili uzman görüşleri alınarak hazırlanmış sorulardan oluşan anket formuyla toplanıp SPSS programında analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlıklı iletişim, aile iletişimi, sosyal medya, facebook, sanal iletişim.

² Bu çalışma "Facebook'un aile içi iletişim üzerindeki etkisi: Kütahya Örneği" isimli yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

GİRİŞ

Aile bireyin sosyalleşmesinin ilk başladığı temel kurum olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda bireyin iletişimsel olarak gelişiminin ilk aşaması aile içinde ve aile üyeleriyle birlikte şekillenmektedir. Dolayısıyla anne ve babanın çocuklarla iletişim ve etkileşimi onların sosyalleşmesinde temel basamağı oluşturmaktadır. Günümüz toplumunda yoğun yaşam ve iş temposunda evde birlikte geçirilen zaman dilimleri geleneksel döneme göre daha fazla kısıtlanmaktadır. Aile üyeleriyle birlikte geçirilebilecek ortak zaman dilimi çoğunlukla üyelerin bir araya toplanabildiği akşam saatleri olmaktadır. Kısıtlı zaman dilimi içerisinde aile üyelerinin bir araya gelme fırsatını iyi değerlendirebilmeleri onların birbirleriyle ne kadar sağlıklı iletişim kurabildiğiyle yakından ilişkili olacaktır.

Etkili iletişim, çocukların sağlıklı bir sosyalleşme zemini bulabilmesi için önemli bir zorunluluktur ve aile fertlerinin birbirlerinin duygu ve düşüncelerini tam olarak anlayabilmeleriyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle iletişimde çift yönlülük esastır. İletişim içerisindeki bireylerin konuşması, yüz yüze olma durumları, tüm jest ve mimiklerin açık bir şekilde yansıtılabildiği bir etkileşim şekli iletişimin sağlıklı kurulabilmesi açısından önemli görülmektedir (Sürücü, 2005: 175).

Yaşadığımız çağda sağlıklı iletişimin bir gerekliliği olarak görülen yüz yüze iletişimin formu, internet teknolojileri ve meyvelerinin yaygınlaşmasıyla ciddi bir değişime uğramıştır. Özellikle sosyal medya platformlarının iletişim şeklinin değişimi konusunda etkisi en büyük paya sahiptir. Bu platformlar dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de insanları hem sosyal yaşantısında hem iletişim becerilerinde farklılaşmalara neden olmuştur. Aslında geldiğimiz noktada toplumun neredeyse her sahasında sosyal medya araçlarının kullanımı bir tercihten çok bir zorunluluğa dönüşmüştür. Tüm kurumlar, ticari işletmeler, sivil toplum kuruluşları, dernekler, devlet kurumları gibi aklımıza gelebilecek tüm sosyal merkezler kadar bireysel anlamda da kendilerini var etme çabasıyla fazlaca kullandığı bir mecra olarak sosyal medya araçları hayatımızın bir önemli bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye’de bu bağlamda Youtube’dan sonra en fazla kullanıcı sayısına sahip ikinci sosyal medya ağı Facebook olarak karşımıza çıkmaktadır (wearesocial.com). İnsanların çoğu bilgisayarlarını açar açmaz öncelikle Facebook sayfalarına bakmakta ve farkına varmaksızın sosyal medyada amacını karşılayacağından daha fazla zaman harcamaktadır. Aile içerisinde anne-baba ve çocuklarda bu durum zaman zaman ciddi bir iletişim kopukluğuna yol açmaktadır. Çünkü aile üyeleri iletişim biçiminin en açık ve sağlıklı olan yüz yüze iletişim kurmaktan daha çok sanal dünyanın en popüler kanallarından biri olan Facebook sayfalarında vakit geçirmektedir. Sanal dünya ile uzun süre ve sık temas kurma insanları zaman zaman bu dünyaya bağımlı bireyler haline getirebilmektedir.

Bu araştırmada Facebook kullanımının amacından sapması, gereğinden fazla Facebook'ta vakit geçirilmesi ve bu durum sebebiyle aile üyelerine ayrılan ilgi ve dikkatin azalmasıyla aile içi iletişimin olumsuz yönde etkilendiğı varsayımı üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Modern yaşam temposu insanları daha fazla dışarıya bağımlı kılmakta, yoğun iş temposu, zor yaşam şartları, çocukların eğitim koşulları gibi etkenlerle gittikçe evde geçirilen zaman dilimleri azalmaktadır. Aile üyelerinin ortak paylaşımında bulunabilecekleri zaman dilimi genellikle akşam vakitleridir. Fakat Facebook kullanımının yaygınlaşmasıyla özellikle çocuklar bu vakitlerde aile üleriyle iletişim kurmak yerine sanal dünyayı tercih eder hale gelmişlerdir.

Kütahya ili örneğı temel alınarak tesadüfi örneklem yoluyla anne, baba, çocuk ve genç kitleden oluşan 450 kişi üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan anketlerden Facebook kullanıcısı olmayan katılımcıların anketleri çıkartılarak değerlendirilmeye tabi tutulmamıştır. Araştırma kapsamında Halk Eğitim Merkezi, Kariyer Okulu, Lise ve İlköğretim Okulu ele alınmıştır. Uygulama olarak bu mekânların seçilmesi Facebook kullanıcısı kitle olarak her yaş her meslek ve statüden katılımcılara ulaşmak amacından kaynaklanmaktadır. Araştırma verilerine göre katılımcıların Facebook kullanımının aile ile geçirilen ortak zamanı kısıtladığı yönünde bir düşünce eğiliminde oldukları görülmüştür.

Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı

21. yüzyılın iletişim açısından önemi zaman ve mekân sınırlarının aşıldığı zaman dilimi olmasıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen bir olayın yaşandığı an milyonlarca insan tarafından eş zamanlı olarak takip ediliyor olması iletişimin formunda ve boyutlarındaki değişimi açıkça göstermektedir. Bir dönem gazeteler haber ve iletişim ağı açısından popüler iken televizyon gazetenin yerini hızlı bir şekilde almıştır. Ancak iletişim açısından asıl devrimi yapan internet teknolojileri olmuştur (Giddens, 2012: 631). İnternet teknolojisi hem yaşam tarzımızı hem çalışma ve öğrenme biçimimizi hem de iletişim yaklaşımımızı ciddi bir değişime uğratmıştır (Odabaşı vd., 2007).

Günümüzde Dünya nüfusunun yarısından fazlasının artık en az 1 adet akıllı telefon kullandığı ve toplamda internet kullanımının yarısından fazlasının artık cep telefonundan gerçekleştiğı görülmektedir. Bu alandaki gelişmelere bakıldığında Türkiye'de 2016 Ocak ayından bu yana toplam internet kullanıcısı sayısı 2 milyon kişi, aktif olarak sosyal medya kullanıcısı sayısı ise 6 milyon kişi artmıştır. İnternet kullanıcıları günlük ortalama 7 saat harcamakta bu zamanın 3 saati telefon üzerinden internete bağlanarak ve 3 saati de sosyal medya platformlarında geçirilmektedir (www.someyo.com). 2017 istatistiklerine göre 80.02 milyon nüfuslu Türkiye'de 48 milyon internet kullanıcısı ve 42 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye'de en fazla kullanıcıya sahip sosyal medya sitesi ise "Youtube"un (% 56) hemen arkasından çok küçük bir farkla Facebook'tur (%57) (wearesocial.com). Facebook'un kurucusu Zuckerberg, Facebook'u sadece bir teknoloji şirketi olarak değil aynı zamanda bir sosyoloji şirketi olarak tanımlamaktadır. Jarvis'e göre bu durumu oldukça açıklayıcıdır ve Zuckerberg'in bir mühendis olmasının yanında psikoloji eğitimi alan biri olarak insanlar için yapmak istediğimiz şeyleri yapmamıza ve onun bizim yapmamızı istediğı şeyleri yapmamıza yardımcı olan mekanizmayı oluşturan sosyal bir mühendistir (Jarvis, 2012: 37). Günlük hayatta kolaylıkla yapamayacağımız bir

çok şeyi sanal dünyada oturduğumuz yerden bir tıkla yapabilme kolaylığı bu dünyayı cezbedici kılan ve kullanımını yaygınlaştıran önemli bir unsurdur. İnternet kullanımı ve sosyal medya araçlarının yaygınlaşması bir açıdan teknolojinin gelişimiyle de paralel görülmektedir. Nitekim akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla internete erişimi kolaylaşmış ve sanal dünyada bulunma frekansı da artmıştır.

İletişim teknolojileri çerçevesinde fazlaca tartışılan sosyal ağlara ne kadar anlam atfedilmeli sorusuna aranan yanıtlardan ve yeni sosyal dünyanın insana sunduğu olanaklardan çok insanların bu sosyal ağ araçlarını nasıl kullandığı sorusu daha fazla önem taşıyan bir tartışma alanıdır (Irak ve Yazıcıoğlu, 2012: 134). Türkiye’de bu bağlamda sosyal medya kullanımı ile ilgili literatüre bakıldığında önemli çalışmaların olduğu görülmektedir. Şener 2009 yılında Facebook kullanımı ile ilgili yaptığı çalışmada, Türkiye’de Facebook kullanımının gündelik hayat pratiklerinin bir parçası haline geldiğini ortaya koymuştur. Ayrıca Şener’in araştırmasına göre kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu her an Facebook’a bağlandığı, Facebook’u boş zamanlarını geçirmek için ve arkadaş çevresini genişletmekten çok var olan arkadaşlıkları sürdürmek amacıyla Facebook kullandığı ve bunun dışında kullanıcıların Facebook üzerinden mevcut arkadaşlarını gözetleme amacı ön plana çıktığı görülmektedir (Şener, 2009). Bu çalışmayı destekler nitelikte olan Okur ve Özkul’un yapmış olduğu bir çalışmada da Facebook’un kullanıcıların günlük hayatlarının bir rutini haline geldiği, günlük yaşantısının önemli bir bölümünü Facebook için ayırdığı belirtilmektedir. Bu çalışmada kullanıcıların Facebook’ta günlük geçirdikleri ortalama sürenin 2-3 saat olduğu görülmüştür. Ayrıca kullanıcıların Facebook’u sadece boş zamanlarında girdikleri bir etkinlik olarak değil gündelik hayatın rutin bir parçası olarak deneyimledikleri değerlendirilmiştir (Okur ve Özkul, 2015).

Solmaz ve arkadaşlarının 500 kişiyi dâhil ettiği bir çalışmada katılımcıların tamamına yakınının sosyal medya kullandıkları, her gün sosyal medyaya girdikleri ve vakitlerinin önemli bir kısmını sosyal ağlarda geçirdikleri görülmektedir. Sosyal medya kullanım oranının %97 olarak görüldüğü bu çalışmada katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya aracı Facebook’tur ve günlük ortalama sosyal medyada vakit geçirme süresi 1-3 saat aralığı olarak belirtilmiştir. Katılımcılar için sanal dünya sosyal medyadaki içeriklere yorum yapmak, arkadaşlarla sosyal medyadan iletişim kurmak, eğlence, boş zaman geçirmek ve rahatlama mekânı olarak oldukça cazip görünümündedir (Solmaz ve ark., 2013: 31). İnsanların günlük yaşantılarında yapabileceği birçok şeyi artık sanal dünya kolaylaştırıyor gibi görünmektedir. Ancak sanal dünyanın işlevine uygun ve gereğinden fazla kullanılmaması için internet ve sosyal medya okuryazarlığı her yaş grubu için gerekli görülmektedir.

50 ebeveynin internet kullanımıyla ilgili soruların yöneltildiği bir çalışmada ise katılımcıların yarısından fazlasının günde 2 saatten fazla internette vakit geçirdiği, ebeveynlerin interneti eğlendirici, rahatlatıcı, bilgi sağlayıcı bir alan olarak ifade edilirken aynı zamanda bireye ve topluma zarar veren ve bağımlılık yaratabilen bir saha olarak da tanımladıkları görülmektedir. Bu çalışma sonucuna göre asıl kritik nokta katılımcıların yarısının çocukları internette zaman geçirirken onlarla ilgilenmediklerini ve kendi işleri ile meşgul olduklarını beyan etmeleridir. Bu durum ebeveynlerin yeteri kadar çocuklarıyla ilgilenemediklerini, internet kullanımının ve

bilincinin yeterli düzeyde olmamasından dolayı çocuklarını sanal dünyanın olumsuzlarına karşı savunmasız bıraktıklarını göstermektedir (Kırık, 2014: 345).

Bazı araştırmacılara göre sosyal medyanın bireyi sosyalleştirme durumu bir yanılsamadır ve bunun tam aksine sosyal medya insanları daha çok toplumsal sahadan uzaklaştırarak asosyalleştirmektedir. Bu konuda diğer bir yaklaşım ise sosyal medyanın kendine özel koşullar geliştirerek yeni bir sosyalleşme alanı inşa eden bir platform olarak görülmesidir. Konuyla ilgili üçüncü bir yaklaşım ise insanların gerçek yaşamda deneyimledikleri sosyalleşme pratiklerinin sanal dünyaya taşınması olarak değerlendirilmektedir (Göker, 2015: 409). Bu değerlendirmeler ışığında sosyal yaşama bakıldığında bireylerin sosyalleşme mekânı olarak kullandıkları mekânlarda fiziksel olarak bir arada olsalar da zihinsel açıdan birbirlerinden çoğu zaman kopuk bir birliktelik sergilemektedirler. Bir açıdan iletişimde zaman ve mekândan bağımsızlık sloganıyla yaygınlık kazanan sosyal medya araçları iletişimi hızlı ve kolay bir sürece dönüştürürken aynı zamanda gereğinden çok daha fazla zaman harcanan bir meşguliyet sahasına dönüşmüştür.

Oktik'in çocukların internet kullanımları üzerinde ailenin sosyal kontrolünü tema edinen çalışmasında günümüz dünyasında aile-çocuk etkileşiminin artık sanal dünya ve sonuçları bağlamında şekillendiğini belirtmektedir. Ona göre teknolojik gelişmeler paralel olarak çocuk eğitimi ve sosyalleşmesi de değişik bir forma bürünmekte ve internet ve sosyal medya kullanım yaygınlığı göz önünde tutularak ailelerin değişen çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca çocukların internet kullanımları esnasında ebeveynle bir arada olmalarına vurgu yaparak bu durumun çocukların gerek sanal dünyanın tehlikelerinden gerek internet ortamında işlevi dışında gereksiz zaman harcamasına engel olabilecek bir önlem olarak görülmektedir (Oktik, 2013: 307).

Tektaş'ın üniversite öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada öğrencilerin birçoğunun zamanının %76'sını sosyal ağlarda geçirdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin sosyalleşme kavramını sosyal medyayı yoğun kullanmak ve sanal dünyada daha fazla vakit geçirmek olarak algıladıkları görülmüştür. Bu açıdan çalışmada sosyal ağ kullanıcıları öğrencilerin zamanlarını etkili kullanabilmeleri için bilgilendirilmeleri gerekliliği ve sosyal ağları daha yararlı kullanmaları noktasında seminerlerin verilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Tektaş, 2014: 868).

Türkiye'de ergenlik çağında gençler, sosyal medya araçlarını sosyal ağ ilişkilerindeki yalnızlıktan kurtulmanın yanında gerçek hayatta sahip oldukları arkadaşlarıyla iletişimlerini devam ettirmek için bir iletişim aracı olarak kullanmaktadır (Doğan ve Karakuş, 2015: 64). Ancak Chou ve Hsiao'nun 2000 yılında yaptığı bir çalışmada internet kullanımının bireyin sosyal ilişkilerdeki yalnızlık durumunu daha fazla arttırdığı, bireyin sanal dünyaya aşırı odaklanması nedeniyle daha fazla yalnızlaştırarak problematik düzeyde internet kullanımına sürüklediği ifade edilmiştir (Akt: Doğan ve Karakuş, 2015: 65). Kendini yalnız hisseden ve rahat ifade edemeyen çocuklar için internet dünyası bir sığınak olmakta ve onları gerçek dünyadan uzaklaştırmaktadır. Bu açıdan sosyal medya araçlarıyla vakit geçirme, arkadaş edinme olanağı zaten sosyalleşme sorunu yaşayan bireyi daha fazla sanal dünyaya bağımlı hale getirmektedir (Demir, 2016: 31).

YÖNTEM

Araştırma verileri Kütahya ilinde yaşayan Facebook kullanıcısı bireylere ulaşılabilmesi için basit tesadüfi örnekleme ile ilköğretim okulu, lise, kariyer okulu, hak eğitim merkezi gibi kurumlarda anket formunun bireylere yüz yüze uygulanmasıyla elde edilmiştir. Araştırma kapsamında anket uygulaması için 450 kişiyle temas kurulmuştur. Bunlardan 104 tanesi Facebook kullanıcısı olmadığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde çoktan seçmeli soruların frekans ve yüzdeleri bulunarak tablolaştırılmıştır. Araştırma kapsamında likert ölçekli soruların analizinde ise ortalama ve standart sapmalar hesaplanarak analiz edilmiştir. Likert ölçekli soruların tablo ortalaması yorumlanırken 1-2,33 arasındaki değerlerin "katılıyorum", 2,34-3,66 arasındaki değerlerin "kararsızım", ve 3,67-3,66 arasındaki değerlerin "katılmıyorum" düzeyinde değer taşıdığı kabul edilmiştir. Düzeylerin yer aldığı bu aralıklar, seçeneğe verilen en düşük değer olan 1 ile en yüksek değer olan 5 arasındaki seri genişliğinin (4'ün) araştırmacı tarafından "katılmıyorum", "kararsızım" ve "katılıyorum" şeklinde belirlenen düzey sayısına (3'e) bölünmesiyle elde edilmiştir (Özer vd., 2008)

BULGULAR

Araştırma kapsamında 224 kadın ve 122 erkek Facebook kullanıcısına anket uygulanmıştır. Yaş dağılımına bakıldığında ise 69 kullanıcının (%19,9) 15 yaş altı, 193 kullanıcının (%55,8) 31-30 yaş arası, 62 kullanıcının (%17,9) 31-45 yaş arası, ve 22 kullanıcının (%6,4) 46-60 yaş arasında oldukları görülmüştür. Araştırmada Facebook kullanıcılarının %55,8 oranla en fazla 15-30 yaş arası genç kitle olduğu görülmüştür.

Tablo1. Facebook'a Bağlanılırken Kullanılan Araç

	Frekans	Yüzde
Masaüstü bilgisayar	111	32,1
Taşınabilir Cihaz /Dizüstü (laptop, notebook, İpad vb..), Mobil telefon	235	67,9
Total	346	100,0

Facebook'a bağlanırken hangi aracı kullanıyorsunuz sorusuna katılımcıların çoğu (%67,9) Dizüstü Bilgisayara, Laptop, Notebook, İpad ya da mobil telefon gibi taşınabilir cihazlar olduğunu belirtmişlerdir.

Facebook'ta Günlük Ortalama Geçirilen Süre

Araştırmada Facebook'ta geçirilen günlük ortalama süre sorulduğunda katılımcıların % 36,7'si 30 dakika- 1 saat arası, % 32,4'ü ise 2-3 saat arasında zaman geçirdiğini ifade etmiştir. Ülkeler bazında yapılan bir

araştırmada ise Türkiye için günlük sosyal medyada harcanan zaman 3 saat olarak ortaya çıkmıştır (wearesocial.com, 2017).

Tablo2. Facebook'a Bağlanma Sıklığı

	Frekans	Yüzde
Her gün 1 defa	104	30,1
Her gün 1 defadan fazla	127	36,7
Haftada bir defa	44	12,7
Haftada bir defadan fazla	22	6,4
Ayda bir defa	18	5,2
Ayda bir defadan fazla	7	2,0
Fırsat bulduğumda	24	6,9
Total	346	100,0

Tabloya göre katılımcıların %30,1'i her gün bir defa, % 36,7'si her gün bir defadan fazla, %12,7'si haftada bir defa, %6,4'ü haftada bir defadan fazla, %5,2'si ayda bir defa, %2'si ayda bir defadan fazla ve %6,9'u fırsat bulduğumda seçeneğini işaretlemişlerdir. Katılımcıların en yüksek oranla %36,7'sinin her gün bir defadan fazla ve %30,1'inin her gün bir defa Facebook hesabına bağlandığını belirtmesi katılımcıların çoğunluğunun Facebook'a bağlanmadan bir gün geçirmemekte olduğunu göstermektedir. Katılımcıların Facebook'a bağlanma sıklığının yüksek oluşu Facebook'un günlük hayatımızla ne kadar yerleştiğinin göstergesidir.

Tablo 3. Facebook Kullanım Amaçları

	Frekans	Yüzde
Eski tanıdıklarımı bulmak	97	28,0
Yeni arkadaşlar edinmek	25	7,2
Mevcut arkadaşlarımla iletişimimi güncel tutmak ve pekiştirmek	84	24,3
Merak	30	8,7
Eğlence	23	6,6
Arkadaşlarımla hayatındaki değişiklikleri takip etmek	79	22,8
Diğer	8	2,3
Total	346	100,0

Facebook'un hangi amaçla kullanıldığı sorgulandığında katılımcıların çoğunluğunun (%28) eski tanıdıkları bulma amacıyla, %24,3'ünün mevcut arkadaşlarla iletişimi güncel tutmak ve pekiştirmek amacıyla, % 22,8'inin ise arkadaşlarının hayatındaki değişiklikleri takip etmek amacıyla Facebook kullandığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Eşlerin Facebook Kullanım Durumları

	Frekans	Yüzde
30 dakikadan az	13	17,8
30 dakika - 1 saat arası	25	34,2
2-3 saat arası	26	35,6
4-5 saat arası	4	5,5
5 saatten fazla	5	6,8
Total	73	100,0
System	273	
Total	346	

Tabloya göre katılımcıların eşlerinin Facebook'ta ne kadar zaman geçirdiği incelenmiştir. Tabloya göre katılımcıların eşlerinden %3,8'i 30 dakikadan az, %7,2'si 30 dakika-1 saat arası, %7,5'i 2-3 saat arası, %1,2'si 4-5 saat arası, %1,4'ü 5 saatten fazla olarak Facebook'ta zaman geçirmektedir. Oranlara bakıldığında katılımcıların eşlerinin Facebook'ta en çok 30 dakika- 1 saat ve 2-3 saat arası vakit geçirdiği görülmektedir.

Tablo 5. Eşlerin Facebook Kullanımından Duyulan Rahatsızlık

	n	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Total	Std. Deviation	Mean
Eşimin evdeyken Facebook'a bağlı olması ailece geçirdiğimiz ortak zamanı kısıtlıyor	18	35	5	8	7	73			
		5,2	10,1	1,4	2,3	2,0	21,1	1,24	2,33
Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi beni rahatsız ediyor	20	31	7	7	8	73			
		5,8	9,0	2,0	2,0	2,3	21,1	1,28	2,34

	n	13	24	14	12	10	73
Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi nedeniyle beni ve çocukları ihmal ediyor	%	3,8	6,9	4,0	3,5	2,9	21,1
							1,31 2,75

'Eşimin evdeyken Facebook'a bağlı olması ailece geçirdiğimiz ortak zamanı kısıtlıyor' görüşüne katılımcıların %5,2'si kesinlikle katılıyor olduklarını, %10,1'i katılıyor olduklarını, %1,4'ü kararsız kaldıklarını, % 2,3'ü kesinlikle katılmıyor olduklarını, %2'si katılmıyor olduklarını belirtmişlerdir. Dağılım oranlarına bakıldığında katılımcıların çoğunun katılıyor oldukları görülmektedir. Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi beni rahatsız ediyor' görüşüne katılımcıların %5,8'i kesinlikle katılıyor olduklarını, %9'u katılıyor olduklarını, %2'si kararsız kaldıklarını, %2'si kesinlikle katılmıyor olduklarını ve %2,3'ü katılmıyor olduklarını belirtmişlerdir. Dağılım oranlarına bakıldığında katılımcıların çoğunun 'Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi beni rahatsız ediyor' görüşüne katılıyor oldukları görülmektedir. 'Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi nedeniyle beni ve çocukları ihmal ediyor' görüşüne katılımcıların 3,8'i kesinlikle katılıyor olduklarını, %6,9'u katılıyor olduklarını, %4'ü kararsız kaldıklarını, %3,5'i kesinlikle katılmıyor olduklarını ve %2,9'u katılmıyor olduklarını belirtmişlerdir. Dağılım oranlarına bakıldığında katılımcıların çoğunun 'Eşimin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi nedeniyle beni ve çocukları ihmal ediyor' görüşüne katılıyor oldukları görülmektedir.

Tablo 6. Aile Üyeleri İle Birlikteyken Facebook'a Bağlanma Durumu

	Frekans	Yüzde
Evet	235	67,9
Hayır	111	32,1
Total	346	100,0

Tablo 6'da Katılımcıların aile üyeleriyle birlikteyken Facebook'a bağlanıp bağlanmadıkları incelenmiştir. Tabloya göre katılımcıların %67,9'u ailesi ile birlikteyken Facebook'a bağlanmakta, %32,1'i ise bağlanmamaktadır. Aile ile birlikteyken Facebook'a bağlanma oranı oldukça yüksek çıkmıştır.

Çocukların Facebook'a Bağlanma Durumları

Kullanma ve kullanmama oranları kıyaslandığında katılımcıların çocuklarının Facebook kullanım oranı oldukça yüksek çıkmıştır. Katılımcıların çocuklarının Facebook kullanıma dağılımına bakılmıştır. Katılımcıların çocuklarının %67,3'ü Facebook kullanmakta, %32,7'si Facebook kullanmamaktadır.

Tablo 7. Çocukların Facebook'a Ebeveynlerinin Yanında Bağlanma Durumları

	Frekans	Yüzde
Evet	11	31,4
Hayır	24	68,6

Total	35	100,0
System	311	
Total	346	

Tablo 7’de katılımcıların çocuklarının Facebook bağlantısını yanlarında yapıp yapmadıkları incelenmiştir. Katılımcıların %31,4’ü çocuğunun Facebook’a yanlarında bağlandığını, %68,6’sı yanlarında bağlanmadığını belirtmiştir. Bu durumda çocukların yaklaşık yarısından fazlası Facebook bağlantısını yalnız yaptığı görülmektedir.

Tablo 8. Çocukların Facebook’a Bağlanmalarının Ailece Birlikte Geçirilen Zamana Etkisi

	Frekans	Yüzde
Evet	27	77,1
Hayır	8	22,9
Total	35	100,0
System	311	
Total	346	

Tablo 8’de Katılımcıların çocuklarının Facebook’ta fazla zaman geçirmesinin ailece geçirdikleri zamanı kısıtlayıp kısıtlamadığı konusundaki dağılımlar incelenmiştir. Katılımcıların %77,1’i çocuğunun Facebook’ta fazla vakit harcamasının ailece geçirilen zamanı kısıtladığını, %22,9’u ise kısıtlamadığını belirtmiştir. Tabloya göre katılımcıların büyük çoğunluğunun görüşü çocuğun Facebook’ta fazla zaman geçirmesinin ailece geçirilen zamanı kısıtladığı yönündedir.

Tablo 9. Facebook’a Girilen Zaman Dilimi

	Frekans	Yüzde
Sabah	3	,9
Öğlen	32	9,2
Akşam	164	47,4
Gece	33	9,5
Fırsat bulduğum her an	114	32,9
Total	346	100,0

Tablo 9’da katılımcıların Facebook’a hangi saatlerde girdikleri incelendiğinde %0,9’u sabah, %9,2’si Öğlen, %47,4’ü akşam, %9,5’i gece %32,9’u fırsat bulduğu her an Facebook’a girdiğini belirtmiştir. Bu verilerde en yüksek oranın (% 47,4) ‘akşam’, ikinci yüksek oranın (%32,9) ise ‘fırsat bulduğum her an’ seçeneğinde olduğu

görülmektedir. İnsanların fırsat bulduğu her anda Facebook'a girmesi bu kişilerin Facebook bağımlısı olduğunun bir belirtisi sayılabilmektedir. Ayrıca Facebook'a girme saatinin akşam olması kişilerin ailesiyle birlikte geçirdiği zaman dilimlerini ve iletişim kurmalarını azaltmak yönünde olumsuz etkiye sahiptir.

Tablo 10. Facebook'a Bağlanma Saati ile Aile Üyeleri İle Birlikteyken Facebook'a Bağlanma Durumu Arasındaki İlişki

		Aile üyeleri ile birlikteyken Facebook'a giriyor musunuz?			
			Evet	Hayır	Total
Facebook'a genelde hangi saatlerde giriyorsunuz?	Sabah	N	3	0	3
		%	0,90	0,00	0,90
	Öğlen	N	11	21	32
		%	3,20	6,10	9,20
	Akşam	N	108	56	164
		%	31,20	16,20	47,40
	Gece	N	23	10	33
		%	6,60	2,90	9,50
	Fırsat bulduğum her an	N	90	24	114
		%	26,00	6,90	32,90
	Total	N	235	111	346
		%	67,90	32,10	100,00

Tablo 10'da katılımcıların Facebook'a genel olarak bağlandıkları zaman ile Aile üyeleriyle birlikteyken Facebook'a bağlanma durumları arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Tablo 9'a göre katılımcıların çoğunluğunun Facebook'a genelde akşam bağlandıkları görülmektedir. Tablo 10'a baktığımızda Facebook'a akşam bağlanan bu çoğunluğun aynı zamanda aile üyeleri ile birlikteyken de Facebook'a bağlandıklarını belirtmeleri en yüksek oranda görülmektedir. Bu noktada Facebook'a genelde akşam saatlerinde giriyor olmak, kullanıcıların aile üyeleriyle beraberken bile Facebook'ta vakit geçirdiklerini göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Toplumsal yaşantımızın her aşamasında kaçınılmaz olarak iletişim kurmaya mecbur olan insan açısından en sağlıklı iletişim türü yüz yüze konuşarak gerçekleştirilen iletişimdir. Toplumun en küçük izdüşümü sayılan aile

yaşamında da her zaman sık ve açık iletişim kurmak, bir arada bulunmak ve ortak etkinliklerle zaman geçirmek aile sağlığı ve bütünlüğü açısından önemli görülmektedir.

İletişimde duygu ve düşüncelerin açık bir şekilde ifade edilebilmesi, yüz yüze görüşülebilmesi ve bir aradalığın sağlanmasının önemli olduğu kadar çift yönlülük de önemli olmaktadır. İletişim esnasında mesaj gönderen kadar mesajı alacak olanın da iletişime açık olma zorunluğu söz konusudur. Yani mesajın tam ve doğru bir şekilde iletilmesi için etkin dinleme gereklidir. Bu açıdan sağlıklı iletişimde yüz yüzelik, bir aradalık kadar etkin dinlenme da sağlanmalıdır. Bunun yanında aile iletişiminin sağlığı açısından iletişimin sıklığı da önemli görülmektedir.

Günümüz teknolojik gelişmeleriyle birlikte iletişimsel açıdan oldukça fazla değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. İnternet teknolojileri ve onun meyvesi olan sosyal medya araçları hem iletişimsel açıdan hem hayatımızın birçok farklı sahasında (iş, ekonomi, siyaset, eğitim vb) ciddi değişimlere neden olmuştur. Bu araştırma da yaşanan bu değişimlerin aile içi iletişime nasıl yansıdığı sorusundan hareket edilmiştir. Araştırmada Türkiye’de en fazla kullanıcı sayısına sahip olan Facebook’un aile içi birlikte geçirilen ortak zamana etkisinin nasıl olduğuna odaklanılmıştır.

Yaşamımıza girdiğinden bu yana sosyal ağ siteleri milyonlarca kullanıcıyı cezbetmiş ve bu siteler insanların günlük pratikleri haline dönüşmüştür (Boyd ve Ellison, 2008: 210). Türkiye’de kullanımı 2008 yılında başlayan Facebook kısa bir zaman sonra çok fazla kullanıcı kitlesine ulaşmıştır. Gerçek yaşamla iç içe geçen Facebook ve benzeri sosyal ağların kullanımı zaman zaman birtakım olumsuzluklar, tehlikeler ve bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Nitekim 2011 yılında Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh ve Sinir Hastalıkları hastanesi bünyesinde İnternet Bağımlılığı Polikliniği açılmıştır. Bu poliklinikte sosyal medya bağımlılığı, sanal oyun bağımlılığı, sanal alışveriş tutkunluğu gibi sorunların tedavisi yapılmaktadır.

Sosyal medya platformlarında oluşturulan profillerle “internet personası” diye kavramsallaştırabilecek yeni kimlikler ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları oluşturdukları bu yeni kimliği zedelemekten özenle kaçınmaktadır (Irak ve Yazıcıoğlu). Facebook bağımlısı olan bireyler bu platformun hem gerçek hem sanal öğeleri bünyesinde barındırmasından dolayı zihinlerinde bu şekilde yeni bir dünya formu oluşturmaktadır. Bu sanal dünyaya aşırı adapte olanlar Facebook sayfalarında günde birçok defa girmekte ve zamanının önemli bir kısmını burada geçirmektedir. Gerçek hayatta var olma çabasından tatmin olamayan bireyler kendilerine idealize ettikleri bir sanal kimlik yaratarak sanal dünyada var olmaya çalışmaktadır. Facebook’ta neredeyse her anını paylaşan, bu paylaşımlarına sürekli yorum ve beğeni (like) bekleyen bireyler bu bağımlığa doğru ilerlemekte ve iletişimsel açıdan problematik bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü yarattıkları bu yeni kimlik ve dünyalarından kopamama durumu bireyleri gerçeklikten ve sosyal yaşantılarında hatta aynı ortamı paylaştıkları aile üyelerinden kendilerini hem bedenen hem de zihinsel olarak çok fazla soyutlamasına neden olabilmektedir.

Geldiğimiz noktada zaten aile içi iletişim, modern çağın yoğun iş temposu ile birlikte genel anlamda günün akşam saatlerinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu anlamda akşam saatlerinin iyi değerlendirilmesi, aile içi iletişim için çok fazla öneme sahiptir. Ailenin bir aradalığı etkin bir şekilde konuşarak, bir şeyler paylaşarak gerçekleştirilirse sağlıklı iletişimden söz edilebilir. Aile üyelerinin bir arada bulunup televizyon ekranına sabitlenip sessizliğe bürünmesi ya da geldiğimiz son noktada gerek ebeveynlerin gerek çocukların bilgisayar ya da telefonlar önünde bireyselleşmesi aile iletişimi açısından olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu bağlamda Young da internet kullanımında aşırıya kaçan bireylerin gerek bireysel, gerek aile ve iş yaşamında problemler yaşadıklarını belirtmektedir. Aşırı internet kullanımıyla birlikte evlilik yaşantısı, ebeveyn çocuk iletişimi, yakın sosyal çevreyle olan ilişkiler kötüleşmektedir (Young, 1998).

Bu araştırmadan elde edilen verilerine bakıldığında Facebook'un bireyleri sosyalleştirmesine yönelik görüşlerinde gözlemlenen genel durum, insanların Facebook kullanımıyla daha çok bireyselleştiği gerçeği olmuştur. Araştırma kapsamında Facebook'un hangi amaçla kullanıldığı sorgulandığında katılımcıların çoğunluğunun (%28) eski tanıdıkları bulma amacıyla, %24,3'ünün mevcut arkadaşlarla iletişimi güncel tutmak ve pekiştirmek amacıyla, % 22,8'inin ise arkadaşlarının hayatındaki değişiklikleri takip etmek amacıyla Facebook kullandığı ortaya çıkmıştır. Buna benzer olarak Toprak ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada da kullanıcıların çoğunluğu eski arkadaşları bulmak amacıyla Facebook kullandıklarını belirtmişlerdir (Toprak vd., 2009: 71).

Araştırmada Facebook'un bireylerin sosyalleşmesine etkisi incelendiğinde katılımcıların arkadaş sayıları dağılımı ve Facebook'taki arkadaşlarıyla gerçek hayatta da aktif bir şekilde iletişim kurup kurmama durumları oldukça şaşırtıcı olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmının arkadaş sayılarının gerçek hayatta sahip olamayacağı kadar fazla olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu 'Facebook'ta kaç arkadaşınız var?' sorusuna 201-300 olarak cevap vermeleri bize Facebook arkadaşlığının normal hayattaki arkadaşlık bağlamından çok uzak olduğunu göstermiştir. Zaten katılımcıların çoğu bu sorunun devamında sorulan 'Facebook'taki arkadaşlarla iletişiminiz normal hayatta da devam ediyor mu?' sorusuna hayır cevabını vermişlerdir. Bu verilerden yola çıkarak Facebook arkadaşlığının gerçek ve samimi olmayan başka bir formda ele alınabileceği sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların yarısından fazlasının Facebook'a dizüstü, notebook, akıllı telefon gibi taşınabilir cihazlarla bağlamakta olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Facebook'a bağlanma aracının taşınabilir özellikte olması kullanıcıların Facebook'a daha sık ulaşmasını kolaylaştırdığı ve Facebook'ta bağlı olma süresini artırdığı söylenebilir. Bu noktada özellikle akıllı telefonların, insanların sosyal medya ile her an iç içe olmasına ortam hazırladığı kanısına varılmıştır. Nitekim kullanıcıların çoğunun Facebook'a bağlanma frekanslarını "her gün bir defadan fazla" veya "her gün bir defa" olarak belirtmesi onların Facebook'a bağlanmadan bir gün geçirmemekte olduğunu göstermektedir. Durmuş ve arkadaşlarının (2010) araştırmasında da benzer şekilde Facebook kullanıcılarının günde 2 ile 5 defa aralığında Facebook'a bağlandıkları görülmüştür. Kullanıcıların Facebook'a bağlanma frekanslarının yüksek olması Facebook'un günlük hayatımıza yerleştiğini ve günlük rutin bir pratik haline geldiğini açıklamaktadır.

Araştırmada dikkat çeken diğer başka bir bulgu katılımcıların Facebook'a girdiği zaman dilimi olarak 'akşam' seçeneğini belirlemiş olmalarıdır. Akşam saati genel anlamda ailelerin bir arada toplandığı zaman dilimi olduğu için bireylerin bu saatte Facebook'a bağlı olması aile iletişimi açısından sıkıntı oluşturmaktadır. Katılımcıların eşlerinin Facebook'ta geçirdikleri süre ile bu durumdan rahatsızlık dereceleri incelendiğinde katılımcıların çoğunun bu durumdan rahatsızlık duydukları ortaya çıkmıştır. Bunun dışında araştırmada insanların yaklaşık dörtte üçünün aile üyeleri ile birlikteyken Facebook'a bağlandıkları görülmüştür. Ayrıca katılımcıların çoğu eşlerinin Facebook'ta fazla zaman geçirmesi nedeniyle kendilerini ve çocukları ihmal ettiklerini ve evde Facebook'a bağlı olmalarının ailece geçirdikleri zamanları kısıtladıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada ulaşılan diğer sonuç, çocukların Facebook'ta geçirdikleri sürenin günlük 2-3 saat arasında olması ve ebeveynlerin bu durumdan rahatsız duymaları olmuştur. Araştırmaya dâhil edilen ebeveynlerin çoğu çocuğunun Facebook kullandığını ve onların yanında değilken Facebook'a bağlandığını ifade etmiştir. Ayrıca ebeveynlerin %77'si çocuklarının Facebook'a bağlanmasının ailece birlikte geçirdikleri zamanı kısıtladığını belirtmiştir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğu Facebook'ta fazla zaman geçirmenin aile içi iletişimi olumsuz etkilediğini düşüncesindedir.

Asıl problem Facebook bağımlılığı olduğunda başlayacaktır. Facebook bağımlısı kullanıcılar zamanın çok büyük bir kısmını sanal dünyada geçirmek isteyeceği için bu durum kişinin normal yaşantısında ve çevresindekilere karşı daha ciddi bir problem oluşturacaktır. Çünkü Facebook bağımlısı kişi kendini gerçek sosyal çevresinden hatta aynı ortamı paylaştığı aile üyelerinden soyutlayacak duruma gelmektedir. Ekran önünde sosyalleşmeye çalışırken yalnızlaşan birey, zamanla iletişim problemi yaşamaya başlamaktadır. Bu durum özellikle çocuklar için sosyalleşmenin evresi olan aile içindeki iletişimi ciddi bir erozyona uğratmaktadır. Sunduklarıyla oldukça cezbedici, oyalayıcı olan ve çok fazla zaman harcanan sanal ağlar bu açıdan her yaşta Facebook kullanan bireylere, ebeveynlere ve çocuklara internet ve sosyal medya kullanımı konusunda bilinçlendirici çözümler geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu ve benzeri çalışmalar dışında sosyal medya kullanımı ile ilgili nitel araştırma yöntemleriyle desenlenen araştırmaların yapılması sosyal medya kullanıcıları bireylerin bu ağları kullanım örüntüleri ve yaşam dünyalarının daha iyi anlaşılabilmesi, daha sağlıklı ve derinlemesine verilerin elde edilebilmesi için faydalı görülmektedir.

REFERENCES / KAYNAKÇA

- Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2008). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". 13: 210-230.
- Demir, Ü. (2014). "Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İletişimi: Çanakkale Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk İletişim Dergisi*. 9(2): 27-50.
- Digital in 2017 Global Overview Raporu. (www.someyo.com) Erişim: 10.09.2017.
- Doğan, U. & Karakuş, Y. (2016). "Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Sitelerinin Yordayıcısı Olarak Çok Boyutlu Yalnızlık". *Sakarya University Journal of Education*. 6(1): 57-71.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S., Ulusu, Y. & Kılıç, B. (2010). *Facebook'tayız Sosyal Paylaşım Ağlarının Bireylere ve İşletmelere Yönelik İncelenmesi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Çev., Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göker, G. (2015). "İletişimin Mcdonaldlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies*. 10(2): 389-410.
- Irak, D. & Yazıcıoğlu, O. (2012). *Türkiye ve Sosyal Medya*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Jarvis, J. (2011). *E- Sosyal Toplum Dijital Çağda Sosyal Medyanın İş ve Gündelik Hayata Etkisi*. Çev., Çağlar Kök. İstanbul: Kapital Medya yayınları.
- Kırık, A. M. (2014). "Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri: Nitel Bir Araştırma". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3): 337-347.
- Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. & Çoklar, A. N. (2007). İnternet, Çocuk ve Aile. Ankara: Nobel Yayınları.
- Oktik, N. (2013). Sosyal Kontrol, Çocuk ve İnternet, Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, Çocuk Vakfı Yayınları.
- Okur, H. D. & Özkul, M. (2015). "Modern İletişimin Arayüzü: Sanal İletişim Sosyal Paylaşım Sitelerinin Toplumsal İlişki Kurma Biçimlerine Etkisi (Facebook Örneği)". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21): 213-246.
- Özler, H., Yılmaz, A. & Özler, D. (2008). "Psychological Ownership: An Empirical Study on its Antecedents and Impact upon Organizational Behaviors". *Problems and Perspectives in Management*. 6(3).
- Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. & Demir M. (2013). "İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı üzerine Bir Uygulama". *Selçuk İletişim Dergisi*. 7(4). 23-32.
- Sürücü, Abdullah. (2005). "Anne Baba Çocuk İletişimi". *Öğretmenin Dünyası*. (Der.) Ali Murat Sünbül. Ankara: Mikro Yayıncılık. 169-186.
- Şener, G. (2009), "Türkiye'de Facebook Kullanımı Araştırması", XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri, 12-13 Aralık, İstanbul.
- Tektaş, N. (2014). "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağları Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma". *Tarih Okulu Dergisi*. 7(17): 851-870.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Bınark, M., Börekçi, S. & Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Young, K.S. (1998). "İnternet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder". *Cyberpsychology/Behavior*, 1(3): 237-244.